

323.28:316

ТЕРОРИЗАМ – СПЕЦИФИЧАН ОБЛИК ДРУШТВЕНОГ СУКОБА**Проф. др Душко Томић***
Проф. др Елдар Шалјић**Апстракт:*

Историју људског друштва, поред осталог, карактерисале су бројне противречности, супротности и сукобљеност интереса, између држава као најорганизованијих људских колективитета и интересних група или колективитета унутар многих држава. У процесу превазилажења изукрштаних и сукобљених интереса цивилизација, нација, држава, као и субјеката унутар држава, често је једна од интересних страна, уместо разумним, демократским облицима комуницирања, посезала за неразумним, односно насилним облицима комуницирања. Бројне су околности које су утицале на опредељење супротстављених (сукобљених) страна какву ће врсту насиља, или силе, употребити ради решавања спорног или наводно спорног питања, или проблема, као и постизања политичког циља.

Кључне речи: сукоб, интереси, држава, тероризам.

Увод

Глобално су идентификоване две врсте насиља за којима су посезали – масовно, познато као рат, и минимално физичко насиље, познато као тероризам.

Појам „рат“ углавном је ваљано дефинисан, што се не би могло рећи за појам „тероризам“. Имајући у виду да тероризам, као и рат, представља наставак политике другим (насилним) средствима и представља најгрубљи облик политичке борбе, основано је закључити како дефинисање тероризма не треба да представља посебан проблем. У том смислу, треба имати у виду да преовладавају државе које у свом кривичном законодавству прецизно одређују тероризам. Зато су прилично загонетне недоумице и спорења стручњака и експерата у вези са адекватним академским дефинисањем тероризма.

Упутан начин за појмовно одређење тероризма јесте уважавање чињенице да је терористичко насиље повезано са друштвеним сукобом као

* Факултет за инжењеријски менаџмент, Универзитет Унион-Никола Тесла, е-маил: dusko.tomic@fim.rs.

* Департаман за правне науке Универзитета у Новом Пазру, е-маил: e-saljic@uninp.edu.rs.

својим исходиштем, јер сваком насиљу, па и оружаном, претходи некакав облик не-оружаног сукоба. Друштвени сукоби се сматрају једним од карактеристичних обележја људског друштва од најранијих времена. Конфликти се јављају онда када појединци, друштвене групе, организације или неки њихов део, настоје да остваре интересе који су међусобно супротстављени. Међудржавни рат се сматра најопаснијим обликом друштвеног сукоба, првенствено зато што последице које он може изазвати и по државу, али и по појединце су потенцијално највеће. До друштвених сукоба (и терористичког) долази због разлика у интересима и циљевима између најмање две стране, чија друштвена моћ може да буде једнака, неједнака или драстично неједнака. Независно од врста разлика (идеолошке, социјалне, етничке, верске и друге) између држава или субјеката унутар неке државе, оне представљају друштвену појаву или повезано деловање људи које ће резултовати неком променом, произвођењем нечег новог, неке нове појаве. Повезано деловање људи у производњи неке друштвене промене или последице може се сматрати друштвеним процесом, који траје неко време на неком простору. Друштвени процеси се могу сврстати по различитим критеријумима. С аспекта тероризма, важно је њихово разврставање (1) према садржају – на процесе сарадње и процесе сукоба; и (2) према узроку – на вољне и стихијске процесе.

Процеси сарадње су они у којима делатности учесника (субјеката, колективитета) унутар једне државе или међународне заједнице допуњавају једна другу у настојању да се оствари или одбрани одређена вредност или циљ. У оваквим процесима је искључена могућност наступања тероризма. Процеси сукоба су они у којима су циљеви учесника (најмање два) непомирљиви и ради чијег постизања, или одбране, примењују разноврсне делатности - не-оружане (не-смртоносне, или „ненасилне“) и, оружане (смртоносне, разарајуће, уништавајуће, тзв. гола физичка сила) и, најчешће, комбиноване (не-оружане-оружане-не-оружане). У оваквим процесима тероризам представља могућу врсту делатности.

Било да је реч о процесима сарадње или процесима сукоба, њихови носиоци их реализују свесно, организованим деловањем, с циљем (вољом) да изазову друштвену(-е) промену(-е). Вољност људи (колективитета), изражена кроз деловање, може да резултује очувањем постојећег стања или вредности, оснаживањем или јачањем постојећег и стварањем нечег новог, духовног или материјалног, а све то је могуће остварити процесима стварања или разарања. Уколико је реч о процесима разарања, спектар насиља је мозаичан, почев од минималног (терористичког) облика, преко оружаног унутардруштвеног или унутардржавног (побуњеничког и устаничко-герилског), оружаног међудржавног сукоба (војна интервенција или агресија) између две државе или савеза држава, до општег светског оружаног сукоба (рата), конвенционалним или средствима за масовно уништење.

Сви поменути смртоносни-разарајући облици сукоба стоје у функцији потчињавања противникове воље, дакле, психолошког су карактера и иамју нека заједничка обележја, а првенствено следећа: (1) наставак су политике насилним средствима, односно њихови актери нису могли, или нису хтели, да „спорни“ или истински спорни проблем или питање реше не-смртоносним или не-оружаним деловањем; (2) у сваком сукобу ангажована су најмање два учесника (субјекта, људска колективитета, две стране); (3) одвијају се унутар граница једне државе, на територији више или највећег броја држава савременог света; (4) стране у сукобу поштују или не поштују ограничења у примени силе или обичаје рата које регулише унутрашње право, међународно ратно право и Женевске конвенције о заштити жртава рата; (5) постји тзв. трећа страна (државни, не-државни, међународни и транснационални субјекти), која је неутрална, пасивна, или пак тајно односно јавно сврстана у корист једног учесника у сукобу; (6) трају кратко (од неколико дана до годину дана), више година или неколико деценија; (7) окончавају се апсолутном победом једне стране и капитулацијом друге, делимичном победом једне, односно поразом друге, или компромисом, односно нерешено, без победе страна у сукобу; и (8) окончавају се трајно (спорни проблем буде решен) или привремено (спорни проблем није адекватно решен), што значи да је остала могућност за евентуално обнављање оружаног сукоба у изворном или неком другом облику.

Уважавањем наведених чињеница, а првенствено поенте да је тероризам средство политичке борбе, специфичан облик сукоба или ратовања, јер је 99% његових садржаја не-оружано, усмерено на обезбеђивање услова за успешно извођење и експлоатацију оружаних (1%), закључује се да је у питању врста насиља које се може одвијати самостално (аутономно, потпуно одвојено од других врста оружаних сукоба), или да чини део неке врсте оружаног сукоба, односно да му претходи, примењује се за време његовог трајања или наставља након његовог окончања. Све то на почетку 21. века – тачније, данас – олакшава одговор на питање: ко су терористи и шта је тероризам, односно, како на адекватан начин појмовно одредити тероризам?

Искуства из сурове терористичке праксе претходних двадесетак годна (од 1990. наовамо), односно анализе неких изведених и спречених терористичких напада, указују да се тероризмом као средством за постизање политичких циљева користе поједини људски колективитети, и то: (1) невладини (не-државни, односно не-суверени), (2) транснационални (нису међународни субјекти) и (3) владини (државни, односно суверени). Друштвени статус идентификованог терористичког колективитета може да буде аутономан у односу на државне (владине) органе матичне земље, других земаља или међународне заједнице или да, у неком смислу, буде зависан (с њима повезан) од државних органа матичне земље или неке друге земље, али не у односу на међународну заједницу. Идентификованост активног субјекта

(терористичког колективитета), који организованим насиљем, срачунатим на застрашивање и сламање отпора онога против кога га предузима, у настојању да постигне крајњи циљ, омогућава идентификацију противакције друге стране (примарне жртве) у овом специфичном сукобу и тиме знатно олакшава дефинисање појма тероризам. Реч је о двостраном, оштро супротстављеном процесу, у којем сукобљене стране имају непомирљиве (искључиве) циљеве, ради чијег остварења предузимају разноврсне мере и активности.

Терористички колективитет (специфичан агресор) чврсто уверен да се регистрован објективни (постојећи) проблем у држави, друштву или међународној заједници, или „проблем“ који је резултат његове субјективне процене, не може решити на разуман (миран) начин, а да је даље постојање проблема или „проблема“ лошија опција од примене терористичког насиља, почиње да размишља како да своју „принуђеност“ да се користи насиљем најуспешније испољи. Решење дотичног проблема подразумева остваривање крајњег циља. У складу са усвојеном „доктрином нужног насиља“¹, разрађује и усваја стратегију и тактику, а потом опрема и оспособљава своје чланове за руковање средствима за примену насиља и помагаче за саучествовање у том смислу.

Због реалистичне процене терористичког колективитета да није у стању да војнички победи државу (или државе) коју напада, као и оцене да чак ни успешни напади на службена (владина) лица – полицију, војску и цивилну управу – не обезбеђују жељени психолошки ефекат (принуђавање владе на уступке), за непосредну жртву напада претежно бира цивилно становништво. Бруталним убиством непосредне (секундарне) жртве² настоји да изазове највећи могући страх код људи из чијег окружења потиче жртва (посредна или примарна жртва), односно да на посредан начин постигне крајњи циљ. Систематским понављањем аката насиља појачава се почетна доза изазваног страха, а искуства из праксе указују на то да злочиначка систематичност терориста не подразумева дневно или седмично извођење напада, већ да они обезбеђују довољан степен напетости и страха уколико, на пример, годишње изведу један спектакуларан напад. Дакле, ниво изазваног страха је основно и најубојитије оружје терориста. Целокупна делатност терористичког колективитета одвија се илегално (тајно), противзаконита је и лишена моралности. Имајући у виду наведено, свакако наоосновније чињенице, евидентно је да у вези са тероризмом нема ничег енигматичног.

¹Вајт. Р.Ц.: *Тероризам*, Александрија Пресс, Београд, 2004, стр.30.

² Непосредна жртва може да буде човек као јединка или више људи, окупљених професионално или на други начин. Она може да буде унапред одабрана – позната, персонална (на пример, лидер невладине организације) или пак случајна – насумична (свако ко се у одређеном тренутку нађе на месту одабраном за извођење терористичког напада). Бројни терористички напади изведени у првих пет година 21. века указују да се терористи у избору непосредних жртава напада приоритетно држе принципа неселективности, односно, сурово нападају невина лица, цивиле.

Примарна жртва (влада, држава), ради одбране својих виталних вредности од терористичког изазова и претње, а у складу са нормативном регулативом (уставом и законима) и теоријским документима (доктрина, стратегија и тактика), предузима разноврсне мере и активности, пре свега са циљем да онемогући терористе да нападну непосредну (секундарну) жртву, односно, придаје максималан значај противтерористичкој превенцији. Успешном заштитом непосредне жртве, коју терористи уобичавају да убију на најбруталнији начин или да је киднапују па потом уцењују посредну жртву (владу), државни органи онемогућавају терористе да користе своје кључно оружје – ниво изазваног страха. Истовремено, примарна жртва предузима адекватне мере ради отклањања изазваних последица успешним насилним деловањем терориста.³

Безбедносни приступ у дефинисању тероризма

Основно полазиште за одређење тероризма у безбедносном смислу представља тзв. „кровни“ документ из области одбране (Доктрина одбране или Стратегија националне безбедности) преовладавајућег броја држава у којем се региструју постојећи (актуелни) и могући (потенцијални) облици угрожавања њене безбедности, углавном употребом синтагматских термина – безбедносни изазови, ризици и претње или изазови, ризици и претње националној безбедности. Независно од уважених критеријума и разврстаности безбедносних изазова, ризика и претњи (војни и невојни или оружани и не-оружани или спољни и унутрашњи или конвенционални и неконвенционални итд) у том документу, тероризам се идентификује као облик опасности или угрожавања националне безбедности државе. Упркос томе, веома је сажета обухваћеност (дескрипција и објашњење, односно одређење) тероризма као облика угрожавања безбедности државе (у употреби су термини попут „изражен, константан, опасан, најопаснији, специфичан... изазов или претња“), што је разумљиво, будући да се у том државном документу излажу концизни доктринарни ставови о опасностима, с једне стране, и обавезама државних и друштвених субјеката како да се ангажују ради одбране виталних државних вредности матичне државе, са друге стране. Ипак, највеће пропуштање у том државном документу састоји се у неразграничености тероризма у смислу када представља изазов националној безбедности, када безбедноста претња и када безбедносни ризик. Дотично пропуштање се отклања тако што се тероризам студозније разматра у посебној (ресорској) противтерористичкој стратегији, коју имају само неке државе, и кроз израду интерних материјала (уредбе, инструкције, упутства, правила...) у којима се операционализују угрожавајуће делатности носилаца тероризма и начини ангажовања државних ресурса (снага и средстава) ради отклањања терористичке опасности.

³ Е.Шалић и др. Тероризам, Пи-пресс, Пирот, 2015, стр.145.

Незамислива је адекватна процена угрожености безбедности појединих или свих виталних вредности матичне државе тероризмом, на основу које се доноси одлука (противтерористичке мере), а како је познато, представља уобичајена (редовна, свакодневна), према потреби ванредна (изнуђена) ангажованост субјеката одлучивања свих нивоа државе, уколико теоризам није ваљано безбедносно одређен. То изискује да теоријски буду познати сви параметри тероризма, односно узроци, носиоци, циљеви, стратегија и тактика ради остваривања циљева и друге могућности терориста. Генерална ваљана и реалистична обухваћеност могућности (ресурса) терориста предуслов су за сагледавање њиховог посебног испољавања односно за поуздано установљивање када њихове делатности представљају изазов, претња или ризик по безбедност државе.⁴

Уместо закључка

Увиђамо у раду да терористички колективитети систематским понављањем аката насиља појачавају почетну дозу изазваног страха, а искуства из праксе указују на то да злочиначка систематичност терориста не подразумева дневно или седмично извођење напада, већ да они обезбеђују довољан степен напетости и страха уколико, на пример, годишње изведу један спектакуларан напад. Стога указујемо да је ниво изазваног страха основно и најубојитије оружје терориста. Целокупна делатност терористичког колективитета одвија се илегално (тајно), противзаконита је и лишена моралности. Имајући у виду наведено, евидентно је да у вези са тероризмом нема ничег енигматичног, већ је то реална претња, стварни ризик савременог друштва и перманентни облик угрожавања.

Саобразно томе неминовно је да примарна жртва (влада, држава), ради одбране својих виталних вредности од терористичког изазова и претње, а у складу са нормативном регулативом (уставом и законима) и теоријским документима (доктрина, стратегија и тактика), предузима разноврсне мере и активности, пре свега са циљем да онемогући терористе да нападну непосредну (секундарну) жртву, односно, придаје максималан значај противтерористичкој превенцији. Успешном заштитом непосредне жртве, коју терористи уобичавају да убију на најбруталнији начин или да је киднапују па потом уцењују посредну жртву (владу), државни органи онемогућавају терористе да користе своје кључно оружје – ниво изазваног страха. Истовремено, примарна жртва предузима адекватне мере ради отклањања последица насталих насилним деловањем терориста.

Евентуална недовољна способност примарне жртве да заштити непосредну (секундарну) жртву од специфичне терористичке агресије доводи до тога да асиметрични сукоб између двеју страна - примарне жртве и терористичког колективитета траје дуго (више година и деценија). Искуства

⁴ М. Мијалковски и др. Тероризам и организовани криминал, Пи-пресс Пирот, 2012, стр. 54.

из противтерористичке праксе указују да многе државе савременог света карактерише недовољна способност за одбрану од терориста. То значи да држава која није у стању да обезбеди оптималну физичку безбедност својих грађана од напада терориста има неадекватну људску безбедност. Небезбедност (угроженост) људске безбедности вишеструко негативно утиче на националну безбедност унутар државних граница, а у условима прилично глобализованог света, неизвена национална безбедност једне државе, неминовно, у некаквој мери негативно утиче на своје окружење односно, угрожава међународну безбедност.

Literatura

Вајт. Р.Ц.: Тероризам, Александриа Пресс, Београд, 2004
Димовски, З., и др. Тероризам, Пи-пресс, Пирот, 2015.
Мијалковски, М., и др. Тероризам и организовани криминал, Пи-пресс Пирот, 2012.

TERRORISM - SPECIFIC FORMS OF SOCIAL CONFLICT

PhD Dusko Tomic
PhD Eldar Saljic

Abstract:

The history of human society, among other things, was characterized by numerous contradictions, animosities and conflicts of interest among the countries as the most organized human collectivism and interest groups or collectives within numerous countries. In the process of overcoming intertwined and conflicting interests of civilizations, nations, countries and entities within the states, it was often the case when one of the parties, rather than with reasonable, democratic forms of communication, resorted to irrational or violent forms of communication.

Numerous are circumstances that have affected the determination of opposing (conflicting) parties as to what kind of violence or force will be used to resolve disputed or allegedly controversial issues, or problems, as well as achieving a political goal.

Key words: conflict, interests, state, terrorism.